

б) право запитувати думку іншого лікаря на будь-якій стадії лікування.

Таким чином, права та обов'язки суб'єкті під час здійснення медичної діяльності відіграють надзвичайно

важливу роль, без них важко забезпечити реальний захист прав пацієнтів в досудовому чи судовому порядку.

Їх виокремлення дозволяє чітко з'ясувати правовий статус сторін під час здійснення медичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арістотель. Політика. – Кн. 1. – К., 2000. – С. 15–34.
2. Воробйова Н. Права пацієнтів / Н. Воробйова // Юридичний журнал. – 2009. – № 4. – С. 24–26.
3. Волинець Т. Особливості прав та обов'язків пацієнта за договором про надання медичної допомоги / Т. Волинець // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 12 (144). – С. 33–37.
4. Певзнер А.Г. Понятие и виды субъективных гражданских прав / А.Г. Певзнер // Ученые записки ВЮЗИ: Вопросы гражданского права. – М. : РИО ВЮЗИ, 1960. – Вып. 10. – С. 3–51.
5. Kőszegfalvi E. Egészségügyi és betegjogi kézikönyv / E. Kőszegfalvi. – KJK – Kerszöv, Budapest, 2001. – 473 o.
6. Páva H. A betegjogokról. I rész. / H. Páva // Magyar orvos. – 1995. – № 3 – О. 11–12.
7. Kardos G. A betegjogok és az orvos–beteg kapcsolat néhány általános kérdése / G. Kardos // Acta Humana. – 1996. – № 25. – О. 62–71.

УДК 342.7:347.2:347.9

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ ЄСПЛ В УКРАЇНІ В СПРАВАХ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

MODERN WAYS OF IMPROVING PRACTICE OF USING THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS STANDARTS IN UKRAINE IN CASES OF OWNERSHIP PROTECTION

Бурденюк С.І.,
аспірант

Інституту законодавства Верховної Ради України

Стаття присвячена висвітленню актуальних проблем удосконалення реалізації рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини у сфері захисту права власності під час відправлення правосуддя в судах України з урахуванням окремих положень Національної стратегії у сфері прав людини та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», єдності та послідовності судової практики.

Ключові слова: джерела права, цивільне судочинство, Національна стратегія у сфері прав людини, Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», судова практика.

Статья посвящена рассмотрению актуальных проблем усовершенствования реализации положений решений и применения практики Европейского суда по правам человека в сфере защиты права собственности при осуществлении правосудия в судах Украины с учетом отдельных положений Национальной стратегии в сфере защиты прав человека и Стратегии стабильного развития «Украина – 2020», единства и последовательности судебной практики.

Ключевые слова: источник права, гражданский судебный процесс, Национальная стратегия в сфере защиты прав человека, Стратегия стабильного развития «Украина – 2020», судебная практика.

The article is devoted to elucidation of the actual problems of improving the realization of court decisions and using practice of European Court of Human Rights in cases of protection the ownership by sending justice in courts of Ukraine mentioning certain position of the National strategy in realm of human rights and Sustainable Development Strategy „Ukraine 2020”, unity and consistency of jurisprudence.

Key words: The source of law, civil litigation, national strategy of human rights, Strategy for Sustainable Development „Ukraine 2020”, judicial practice.

Постановка проблеми. Перетворення справедливості на законність і її втілення в законодавство – головне завдання, вирішення якого має прагнути будь-яка влада [1, с. 3]. Н.М. Оніщенко наголошує, що досить часто сьогодні в нормах права, нормативно-правових актах, політичних документах можна зустріти твердження, що людина є найвищою соціальною цінністю в нашому суспільстві. Цю тезу відтворює і ст. 3 Конституції України. Слід зазначити що, це, на жаль, здебільшого декларативне поло-

ження. Проте цілком очевидно, що демократичне суспільство сьогодні вимагає не тільки декларування певних положень, а й створення дієвих юридичних механізмів, які дозволять повною мірою реалізувати свої права і свободи, займаючи активну життєву позицію [2, с. 18].

У контексті досліджуваної проблематики актуальність питань удосконалення реалізації рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) у сфері захисту права

власності під час відправлення правосуддя в судах України набуває першочергового пріоритету, а особливо з огляду на вкрай важливі для нашої держави Укази Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»» (від 12.01.2015 р.) [3] та «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» (від 25.08.2015 р.) [4].

Стан дослідження. Інститут захисту права власності завжди посідав одне з центральних місць у цивілістичній науці і практиці. Різні аспекти даного правового інституту досліджувалися і продовжують своє наукове втілення в працях знаних і шанованих українських науковців, серед яких: М. Буроменський, О. Дзера, О. Клименко, Н. Кузнєцова, В. Луць, Р. Майданик, П. Рабінович, І. Спасібо-Фатєєва, Д. Супрун, Є. Харитонов, О. Харитонова, Я. Шевченко, С. Шевчук та багато інших. Позитивним у цьому напрямі є також певні напрацювання представників влади, суддів і практикуючих юристів: З. Бортновської, О. Давидчука, В. Лутковської, В. Мілюса, Я. Романюка, П. Пушкар, О. Кота, П. Кулинич, А. Мірошниченко, В. Кравчука. Втім, необхідно зазначити, що здебільшого в роботах зазначених науковців і практиків досліджуються загальні положення права власності, захисту цього права або певні правові аспекти гарантій захисту права власності та імплементації європейських стандартів і практики ЄСПЛ у національне законодавство та судовську практику.

Метою статті є спроба дослідити сучасні підходи вдосконалення практики застосування стандартів ЄСПЛ в Україні в справах щодо захисту права власності.

Виклад основного матеріалу. Не можна не погодитись із науковою позицією Н.В. Мішиної, яка вказує на те, що на сучасному етапі Закон України від 23 грудня 2006 р. «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», як зазначено в його преамбулі, «...регулює відносини, що виникають у зв'язку ... з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (далі – Конвенція) і протоколів до неї; з упровадженням до українського судочинства та адміністративної практики європейських стандартів прав людини». Однак у Законі увага приділяється переважно поновленню порушеного права позивача, а не гармонізації законодавства України з правовими позиціями Суду [5].

Більше того, окремі дослідники з питань імплементації норм Конвенції і стандартів ЄСПЛ у національне законодавство цілком вірно відмічають, що «...виконання рішення Європейського суду в частині вжиття заходів загального характеру є імплементаційним заходом, оскільки потребує вчинення цілого ряду дій щодо приведення чинного законодавства у відповідність із положеннями Конвенції та практикою Європейського суду з метою уникнення аналогічних порушень Конвенції в подальшому» [6].

Згідно зі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди України застосовують під

час розгляду справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права [7]. Таким чином, постає проблема вдосконалення національних процесуальних кодексів, щоб стандарти вітчизняного судочинства в повній мірі відповідали європейським стандартам захисту прав людини і конвенційним зобов'язанням України щодо якості правосуддя. Указане завдання є не тільки суто правовим, а й політичним, оскільки від якості захисту прав людини залежить оцінка рівня досягнень України в захисті прав людини і виконанні нею міжнародних зобов'язань у цій галузі.

Як зазначає В.В. Лутковська [8], з огляду на досвід інших країн можна прогнозувати, що за умов доцільного використання Конвенції в практиці здійснення судочинства зменшиться і кількість звернень проти нашої держави до ЄСПЛ про порушення в Україні тих прав, що гарантуються Конвенцією. Для нашої держави відповідна робота в цьому напрямку є вкрай важливою, адже, як показує статистика, в 2015 році Україна посіла перше місце в кількості справ, які розглядає ЄСПЛ, що склало майже 65 тисяч справ, або 21,4% від загальної кількості справ, що перебували на розгляді ЄСПЛ [9]. При цьому більшість із них – саме щодо порушення ст. 1 Першого Протоколу «Захист власності» та ст. 6 Конвенції «Право на справедливий суд».

У свою чергу, В.Г. Буткевич та В.Т. Маляренко [10] наголошують на важливості того, щоб усі судді усвідомили, що Конвенція – це міжнародний документ прямої дії, і будь-який громадянин може звернутися до суду з позовом про порушення його прав, передбачених Конвенцією; що державні органи і посадові особи зобов'язані застосовувати положення Конвенції та протоколів до неї, що Держава несе відповідальність за порушення прав та свобод людини і громадянина, що наші суди зобов'язані застосовувати у своїй діяльності Конвенцію і знати її так само добре, як і Конституцію України та інші закони Держави, орієнтуватися на рішення ЄСПЛ і враховувати ці рішення з того чи іншого питання під час розгляду певної категорії справ.

Разом із тим проблемам практичної імплементації в судову практику національних судів положень Конвенції і рішень ЄСПЛ через удосконалення судової процедури присвячено явно недостатньо робіт, що спричиняє і явно недостатнє застосування цих джерел права в практичному судочинстві.

Необхідно зазначити, що процесуальні гарантії застосування рішень ЄСПЛ найбільш послідовно вписані в Кодекс адміністративного судочинства України. Дійсно, і в Господарському процесуальному кодексі України (ст. 4), і в Цивільному процесуальному кодексі України (ст. 8, ч. 1), і в Кодексі адміністративного судочинства України (ст. 5, ч. 1) зазначається, що в Україні судочинство здійснюється на підставі Конституції України, законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Останнє, очевидно, прямо вказує і на Конвенцію. Більше того, серед усіх процесуальних кодексів саме ч. 2 ст. 8 Кодексу адміністративного судочинства Укра-

їни містить положення, що суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини. Цікавим виявляється те, що вказаних застережень у двох інших загалом кодексах немає, що не відповідає ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Крім того, необхідність підвищення ефективності судового захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні потребує подальшого вдосконалення консультативної юрисдикції ЄСПЛ. Важливим кроком у цьому є підписання Україною та підготовка до ратифікації Протоколу № 16 до ЄКПЛ щодо розширення консультативної юрисдикції Суду, в ст. 1 якого визначено, що Високі Договірні Сторони можуть звертатися до ЄСПЛ із клопотанням про надання їм консультативних висновків стосовно питань, пов'язаних із тлумаченням та застосуванням прав і свобод, встановлених цією Конвенцією та Протоколами до неї. У частинах 2 та 3 цієї статті Протоколу зазначається, що національні суди чи трибунали можуть звертатися до ЄСПЛ із проханням про надання їм таких консультативних висновків, але виключно щодо справ, які перебувають в їх провадженні, та з наданням відповідної правової та фактологічної інформації щодо справи, яка перебуває на їх розгляді.

Рішення щодо подальшого розширення консультативної юрисдикції ЄСПЛ, яка знайшла своє втілення з підготовкою та прийняттям такого міжнародно-правового акту, як Протокол №16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, пов'язана з роботою Брайтонської конференції, під час якої держави-члени Ради Європи вказували на необхідність запровадження в Конвенції додаткового повноваження ЄСПЛ щодо підготовки та надання таких висновків [11]. Під час подання на ратифікацію цього Протоколу необхідно врахувати, що відповідно до частини сьомої статті 9 Закону України «Про міжнародні договори України» [12] його виконання потребує внесення змін та доповнень до чинних законів України з питань організації та здійснення судової процесуальної діяльності, зокрема до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кодексу адміністративного судочинства України та інших процесуальних законів.

Слід наголосити, що зазначена в Протоколі № 16 процедура надання за ініціативою національних судів держав-членів Ради Європи консультативних висновків схожа на процедуру преюдиціального запиту (*renvoi prejudiciel*), яка існує в праві Європейського Союзу (далі – ЄС) і яка дозволяє національному суду держави-члена ЄС звертатись із запитом до Суду Європейських співтовариств про тлумачення європейського права в контексті розгляду тієї чи іншої судової справи. Юрисдикція Суду ЄС тлумачити право Співтовариства визначена статтею 234 Договору про Європейське Співтовариство. Виходячи зі змісту цієї статті, Суд ЄС наділений юрисдикцією відповідати на запити, які стосуються будь-якого питання права Співтовариства. Вважаємо, що

досвід роботи Суду ЄС щодо розгляду та вирішення преюдиціальних запитів може бути використаний під час надання консультативних висновків ЄСПЛ.

Угода про Асоціацію України з Європейським Союзом є ґрунтовним і значним за обсягом документом, який встановлює якісно новий формат відносин між Україною та Європейським Союзом і є стратегічним орієнтиром для системних реформ. При цьому ключову роль відіграє гармонізація законодавства. Також Україна зобов'язалась забезпечувати поступову адаптацію законодавства України до правового доробку ЄС *Acquis communautaire*.

Процес імплементації європейських стандартів у сфері судочинства в національне законодавство є досить непростим і довготривалим, адже йдеться про зміни не лише в інституційній і законодавчій, а й у ментальній площинах.

Незважаючи на велику кількість наукових досліджень у сфері захисту права власності і в контексті ст. 1 Першого Протоколу, серед науковців і досі існують певні суперечки щодо місця Конвенції і практики ЄСПЛ у системі національного законодавства. У зв'язку із цим вважаємо, що для запобігання виникненню можливих конфліктів варто вимагати стосовно всіх законів такого тлумачення, яке б відповідало міжнародно-правовим зобов'язанням держави.

Зазначене прямо визначається Стратегією сталого розвитку «Україна–2020» [3], одним із напрямів якої є судова реформа. Метою судової реформи, згідно із Стратегією, є реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справ незалежним і неупередженим судом. Реформа має забезпечити функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейській системі цінностей і стандартів захисту прав людини. Дана реформа проводитиметься у два етапи: *перший* етап – невідкладне оновлення законодавства, спрямоване на відновлення довіри до судової влади в Україні; *другий* – системні зміни в законодавстві: прийняття нової Конституції України та, на основі відповідних конституційних змін, – нових законів, що стосуються судоустрою та судочинства, інших суміжних правових інститутів.

У свою чергу, з метою вдосконалення діяльності щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини і громадянина в Україні, відповідно до Національної стратегії у сфері прав людини [4] основним вектором розвитку обрано вдосконалення системи захисту прав і свобод людини з урахуванням активного використання практики ЄСПЛ щодо забезпечення ефективного захисту права приватної власності.

У контексті проведеного дослідження у сфері сучасних підходів щодо застосування практики ЄСПЛ та у відповідності до вимог зазначених Стратегій нам вважається можливим зробити такі

ВИСНОВКИ.

1. У своїй практиці судді України повинні застосовувати належне тлумачення та застосування правових норм, у тому числі й міжнародних, що регулюють захист права власності.

2. Постає гостра необхідність формування уніфікованої судової практики в умовах, коли право України у сфері регулювання відносин власності та забезпечення реальних гарантій його захисту постійно зазнає змін, часом кардинальних, тим більше в контексті Національної стратегії захисту прав людини.

3. На недосконалість, суперечливість законодавства, прогалини в ньому повинні оперативно

реагувати суб'єкти законодавчої ініціативи, як і законодавець загалом, із метою якісного усунення цих недоліків. Тлумачення і, як наслідок, застосування судами України національних правових норм у відповідній сфері повинно відповідати принципам мирного володіння майном, закладеним у ст. 1 Першого Протоколу, та органічно поєднуватися з обґрунтованим (адекватним, виваженим, виправданим) застосуванням відповідних рішень ЄСПЛ для того, щоб спосіб тлумачення та застосування судом вітчизняного законодавства призводив до наслідків вирішення спору, сумісних із принципами Конвенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Папієв М. Громадянське суспільство: міф, реальність чи шанс? / М. Папієв // Дзеркало тижня. – 2007. – 3 листоп. – С. 3.
2. Оніщенко Н. Невідкладність завдань по забезпеченню прав, свобод і законних інтересів особи (теоретичні моделі та практика реалізації) / Н. Оніщенко // Вісник Національної академії правових наук України № 2 (73) 2013. – С. 17–25.
3. Указ Президент України: Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (Дата звернення 21.10.2016).
4. Указ Президент України : Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини 25 серпня 2015 року № 501/201 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/501/2015/page2> (Дата звернення 21.10.2016).
5. Мішина Н.В. Гармонізація законодавства України з правовими позиціями Європейського Суду з прав людини (на матеріалах законодавства про громадські організації) / Н.В. Мішина // Правничий часопис Донецького університету. – 2011. – № 2. – С. 13–21.
6. Льошенко О.Ю. Імплементация Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в національну правову систему України / О.Ю. Льошенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua>.
7. Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
8. Лутковська В. Застосування судами України при здійсненні правосуддя ст. 6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини / В. Лутковська // Право України. – 2004. – № 8. – С. 30–32.
9. Текст з екрану [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tsn.ua/politika/ukrayina-lidiruye-za-kilkistryu-pozoviv-u-yespl-580088.html>.
10. Буткевич В.Г., Маляренко В.Т. Європейський суд з прав людини та українське судочинство: питання взаємодії / В.Г. Буткевич, В.Т. Маляренко // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 4(44) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/>.
11. Brighton Deklaration. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hub.coe.int / 20120419- brighton - deklaration.>, § 12, п. d.
12. Закон України «Про міжнародні договори України» // Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 2004. – № 50. – Ст. 540.